

RABA PODREDNIH VEZNIKOV V TRUBARJEVEM PISMU RIMLJANOM

Raba podrednih veznikov *aku*, *akuglih*, *da*, *dotle*, *kir*, *kateri*, *kadar*, *koker*, *li*, *najsi*, *potehmal* in *preden* v Trubarjevi Poslanici Rimljanom (Ta drugi deil tiga noviga testamenta) iz l. 1560 se primerja z Luthrovo (1545). Primerjava kaže, da je Trubar veznike uporabljal neodvisno od Luthra. Njuna raba pa je različna od rabe moderne slovenščine.

The use of the subordinating conjunctions *aku*, *akuglih*, *da*, *dotle*, *kir*, *kateri*, *kadar*, *koker*, *li*, *najsi*, *potehmal* and *preden* in Trubar's Epistle to the Romans (Ta drugi deil tiga noviga testamenta) of 1560 is compared with that of Luther's (1545). It is found that Trubar uses his conjunctions independently from Luther. Their use, however, differs from that of Modern Slovene.

1 Uvod

1.1 Jakob Rigler je brez dvoma najbolj znani preučevalec jezika slovenskih protestantov. Kot prvemu mu gre zasluga za opredelitev narečne podstave Trubarjevega jezika in predvsem za opis najvažnejših (pravo)pisnih in fonetičnih značilnosti jezika slovenskih knjig 16. stoletja.¹ V ta namen je predelal večji del slovenskih knjig, ki so izšle v 16. stoletju (Rigler 1968: 7–8). V njegovem obsežnem besednem registru so tudi številni podatki o oblikoslovju, skladnji in besedoslovju.

Eno izmed doslej še manj obdelanih področij zgodovine slovenskega knjižnega jezika je skladnja, predvsem raba veznikov v stavčnem priredju in v podredju.²

V zgodovini slovanskih jezikov je šel razvoj v rabi veznikov v različne smeri, kar pomeni, da je oblikovanje formalnih možnosti za tvorbo prirednih in podrednih besednih in stavčnih zvez razmeroma mlad pojav. Celo znotraj posameznih slovanskih jezikov je najti časovno in področno jasne razlike, tako tudi v vlogi veznikov v slovenščini 16. stoletja in v sodobni slovenščini. Toda ne samo v tem: Celo znotraj kakega obdobja in celo pri enem in istem pisatelju se lahko vloga veznikov v razmeroma kratkem času razvija oz. spreminja. Tako smo že ugotovili, da imata v Trubarjevem Katekizmu 1550 vezalna veznika *inu* in *tar* svojo povsem določeno stilno vlogo, medtem ko je deset let pozneje, v Pismu Rimljanom, *tar* komaj še zaslediti; 1550 povezuje Trubar pogostne sinonime z *oli*, 1560 pa z *inu* (Neweklowsky 1984: 145 sl., Neweklowsky, Röm.).

1.2 V pričujočem delu bo razprava o rabi podrednih veznikov v Trubarjevem Pismu Rimljanom 1560. Pismo Rimljanom (Ta drugi deil tiga noviga testamenta) je nadaljevanje Trubarjevih prizadevanj za prevod Svetega pisma, ki se ga je 1555 lotil s prevodom Matevževega evangelija. Ta prvi deil tiga noviga testamenta (1557–1558) je vseboval evangelije in apostolska dela; Drugi del naj bi zajel apostolska pisma, vendar je bilo sprva objavljeno le Pismo Rimljanom. Vsebuje

¹ Glej predvsem Rigler 1968; več njegovih manjših del o jeziku slovenskih protestantov je zbranih v Rigler 1986.

² Edino meni znano delo, ki se v podrobnem ukvarja z vezniki (in sicer pri Dalmatinu), je Novak 1983/84; Pogorelec 1972 se ukvarja s Trubarjevim stilom in retoriko, Kolarič 1971 in Toporišič 1984 obravnavata Bohoričevo skladnjo. Glej tudi Pogorelec 1984 z nadaljnjo literaturo.

naslednje: predgovor v nemščini, naslovljen na kralja Maksimilijana Češkega, kratek slovenski predgovor, uvod v pisma, predvsem v Pismo Rimljanom, in končno še prevod Pisma Rimljanom, kjer je Trubar posameznim poglavjem spredaj dodal še povzetek vsebine. Tudi na marginalijah je najti kratke vsebinske povzetke in opombe, zapisane v frakturi in tako izpostavljene, sicer pa je glavno besedilo napisano v latinici. Knjigo sestavlja 7 strani nemškega in 84 strani slovenskega besedila.

1.3 Kot smo že omenili (Neweklowsky, Röm.), je bilo celotno besedilo obdelano v računalniškem centru celovške univerze, kjer smo sestavili konkordance in besedne liste (slovensko besedilo obsega 23.411 besed, med katerimi je 3.796 različnih besednih oblik). S pomočjo konkordanc smo raziskovali podredne veznike in jih – kolikor je šlo za besedilo Pisma Rimljanom kot takšnega – primerjali z ustreznimi mesti v Luthrovi Bibliji (1545). Pri Luthrovi izdaji gre za njegovo zadnjo, še osebno predelano Nemško Biblijo. Vemo, da je Luther od leta 1522 dalje svoja besedila vedno spet popravljaj. Primerjava raznih njegovih izdaj s Trubarjevimi prevodi bi morda razčistila vprašanje, katero izdajo Luthrove Biblije je imel Trubar pri »tolmačenju« pred očmi.

2 Vezniki

Gradivo iz Trubarjevega Pisma Rimljanom navajamo v nepaginiranem delu po tiskovnih polah, v paginiranem pa po številki strani. Ker so oštevilčene le desne strani, je za podrobno označitev potrebno dodati še a ali b: (npr. 1a = leva stran, 1b = desna stran). V Luthrovem besedilu sta za ustrezno mesto v Pismu Rimljanom navedena poglavje in verz. Pisava Trubarjevega in Luthrovega izvornika ostaja nespremenjena.

2.1 AKU

Veznik *aku* (prav tako Bohorič in Megiser;³ Krelj in Juričič imata *ako*, Rigler 1968: 136, 195) se pojavlja skupno 55-krat, od teh jih je 48 podrednih. *Zhe (če)* v Pismu Rimljanom ni izpričan, zato pa enkrat v Katekizmu 1550 (77).

2.1.1 Pogojni odvisniki

Aku se uporablja za tvorbo realnih ali potencialnih pogojnih odvisnikov; pri tem glavni stavek pogosto uvaja prislovno določilo *taku* (podobno tudi pri Dalmatinu, gl. Novak 1983/84: 186).

Primeri: [1] *Sa teim bote imeili (aku Bug hozhe skorai) te drugi lyfti S. Paula...* (28a);

[2a] *Inu aku se ti nezheshe te Oblafti bati, taku fturi ti tu kar ie dobru, inu bosh hualo od nee imel. Sakai ona ie en Slushabnik Boshy, tebi hdobrimu. A ku ti pag hudu fturish, taku se ti bui, Sakai ona ne nojsi tiga mezha fabfton,...* (22a).

³ K Bohoričevim oblikam veznikov glej Arcticae horulae ter Staběj 1971, Toporišič 1984: 176 sl., k Magiserjevimi oblikami prim. njegov slovar 1592 in Staběj 1977.

[2b] *Wiltu dich aber nicht fürchten fur der Oberkeit / so thue gutes / so wirstu lob von derselbigen haben / Denn sie ist Gottes Dienerin / dir zu gut. Thustu aber böses / so fürchte dich / Denn sie tregt das Schwert nicht umb sonst.* (13: 3sl.).

[3a] *A ku pag tui brat fa volo te spishe shalofsten rata, taku ti vshe vezh ne hodish po tei lubefni.* (23b).

[3b] *So aber dein Bruder vber deiner Speise betrübet wird / so wandelstu schon nicht nach der liebe.* (14: 15).

Pri Luthru imamo v [2b] brezvezniški pogojni stavek z obrnjenim besednim redom; v [3b] uvaja veznik *so*. Korelat glavnega stavka je v obeh primerih *so* (pri Trubarju *taku*).

2.1.2 Predmetni odvisnik

Kot uvajalni veznik podrednega predmetnega odvisnika (odvisnega vprašalnega stavka) je *aku* izpričan le enkrat:

[4a] *Inu Bug /.../ ie muia pryzha, de iest ueden inu usag zhas umuih molituah uas umisli imam, inu proffim, aku bi se moglu koku pergoditi, de bi iest skufi to uolo Boshyo kadai en srezhen pot imel quom priti.* (2a).

[4b] *Denn Gott ist mein Zeuge /.../ Das ich on vnterlas ewer gedencke / vnd alle zeit in meinem Gebet flehe / Ob sichs ein mal zutragen wolt / das ich zu euch keme / durch Gottes willen.* (1: 9).

2.1.3 Ločna priredja

Veznik *aku* se uporablja – mimogrede povedano – tudi za ločno povezovanje samostalnikov:

[5a] *Du nas hozhe odlozhiti od te lubefni Boshye? A ku nadluga, a ku tesnoba? a ku preganene? a ku lakota? a ku nagota? a ku neshihrojt? a ku mezh?* (14b).

[5b] *WER wil vns scheiden von der liebe Gottes? Trübfal oder angst? oder verfolgung? oder hunger? oder blöfse? oder ferligkeit? oder schwert?* (8: 35).

V navedeni vlogi se *aku* pojavlja sedemkrat, vsi primeri so v [5a].

2.2 AKU GLIH

Veznik *aku glih* je zastopan šestkrat in uvaja dopustne odvisnike. *Zhe glih* (čeglih) v Pismu Rimljanom ni izpričan, pač pa ga je zaslediti enkrat v Katekizmu 1550 (44), enkrat pa v pesmih iste knjige (178) kot *zhe lih*; pri Bohoriču in Megiserju 1592 je izpričana oblika *akulih*.

[6] *Inu aku glih naketeri se nakuliku dershe ifuuna pred ludmi po tei Poftaiu Boshy, taku vjai tiga ne deio scelim suolnim fercem, Temuzh de od Gosposzhine shtraifani ne bodo, oli de ufromoto ne prido.* (d 1a, Trubarjev Predgovor).

[7a] *Kai ie tedai satu, aku glih naketeri ne so Verouali?* (5a).

[7b] *Das aber etliche nicht gleuben an dasfelbige / was ligt daran?* (3: 3).

[8a] *Aku glih tu shiuene tih Israelskih otruk bode, koker tiga morskiga peiska, taku vjai le ty oftanki bodo ohraneni.* (16b).

[8b] *Wenn die zal der Kinder von Ifrael würde fein / wie der sand am Meer / So wird doch das Vbrige felig werden.* (9: 27).

Veznika *aku* in če sta bila Trubarju znana, vendar je dajal prednost vezniku *aku*. V sodobni slovenščini imata *ako* in če različne stilne odtenke (Toporišič 1982: 220 sl.).

2.3 DA

V Katekizmu 1550 se pojavlja trikrat *da* in 436-krat *de*, v Pismu Rimljanom je zastopan izključno le *de* (390-krat), tudi Dalmatin ima *de*, prav tako Krelj (Rigler 1968: 139), Bohorič pa *da*. Veznik *da* ima v sodobni slovenščini raznovrstne vloge (prim. Toporišič 1982: 208 sl.); enako velja za Pismo Rimljanom. Navedli bomo nekaj primerov, ne da bi pri navajanju hoteli biti popolni:

2.3.1 Namerni odvisnik

[9a] *Jeft fuami Aydi gouorim, potehmal fem ieft tih Aydov Joger, Jeft muio slushbo zheftno delam, de bi koku mogel te, kir so muie meſſu, htimu Ayffru reſdrashiti, ...* (19a-b).

[9b] *Mit euch Heiden rede ich / Denn die weil ich der Heiden Apoſtel bin / wil ich mein Ampt preiſen / Ob ich möchte die / ſo mein Fleiſch ſind / zu eiuern reitzen / ...* (11: 13-14).

[10a] *Sakai oni ne ſpoſnaio to Prauizo kir pred Bugom vela, inu izſheio nih laſtno Prauizo gori poſtauiti, de taku tei Prauizi, kir pred Bugom vela, ne ſo poduerſheni.* (17b).

[10b] *Denn ſie erkennen die Gerechtigkeiſt nicht / die fur Gott gilt / vnd trachten jre eigene Gerechtigkeiſt auffzurichten / vnd ſind alſo der gerechtigkeiſt die fur Gott gilt / nicht vntherthan.* (10: 3).

Trubar v [10a] uporablja namerni stavek, medtem ko je pri Luthru [10b] najti priredje z veznikom *und*.

2.3.2 Primerjalni odvisni stavek

Primerjalne odvisne stavke lahko uvaja veznik *koker de* (gl. tudi 2.8):

[11a] *Sakai kadar nih oduerſhek ie ta ſpraua tiga ſuita, Kai bi tu nih goriemlene druſiga bilu, ſamuzh koker de bi ſe ta leben, od tih mertuih femkai vſel?* (19b).

[11b] *Denn ſo jrer verluſt der Welt verſünung iſt / Was were das anders / denn das Leben von den Todten nemen?* (11: 15).

2.3.3 Posledična raba

[12a] *Sakai vi ne ſte tiga hlapzeuiga Duha pryeli, de bi ſe vi imeili ſpet bati, ...* (13b).

[12b] *Denn jr habt nicht einen knechtlichen Geiſt empfangen / das jr euch abermal fürchten müſtet.* (8: 15).

2.3.4 Pogojni stavki

[13a]... *Ampag iest bi tiga Greha ne bil sposnal, samuzh skufi to Poftauo, Sakai iest bi od tiga Lushta ne bil nishter veidil, de bi ta Poftaua ne bila rekla, Ti nemash lushtou imeiti.* (11b).

[13b]... *Denn ich wuste nichts von der Luft / wo das Gesetz nicht hette gesagt / Las dich nicht gelüften.* (7: 7).

De lahko uvaja irealne pogojne odvisnike (prim. tudi li, 2.9), medtem ko so tvorjeni realni in potencialni pogojni odvisniki z *aku* (2.1.1).

2.3.5 Predmetni odvisnik

[14] *Sice S. Paul pousod vely vsem kerfzhenikom de dershe te Sapuuidi Boshye, de dobra della delaio, de vsuetusti inu vprauici veden slushio Bogu,*... (d 2b).

2.4. DOTLE

Časovni veznik *dotle* se pojavlja v Pismu Rimljanom devetkrat. V Katekizmu 1550 *dotle* ne uvaja samo časovnih stavkov, pač pa se uporablja tudi kot časovni prislov (npr. *Tu kar smo dotle od tih skriunih Suetyn prauili dobru samerkait*, str. 66). Take rabe v Pismu Rimljanom ni. Pri Bohoriču se obliki glasita *dokle* in *dokler*.

[15a] *Lubi Bratie, Jest hozho de imate veiditi leto skriuunust, de ne bote sami per sebi offernti, De ta slipota se ie en deil pergodila timu Israelu, dotle ie tu dopolnene tih Aydou noter prishlu, inu de taku ta celi Israel bode Isuelizhan,*... (20a).

[15b] *ICH wil euch nicht verhalten / lieben Brüder / dieses Geheimnis / auff das jr nicht stoltz seid. Blindheit ist Israel eins teils widerfahren / So lange / bis die fülle der Heiden eingegangen sey / vnd also das gantze Israel selig werde.* (11: 25sl.).

2.5 KIR (OZIRALNO) in KATERI

Kir se pojavlja 270-krat kot oziralni zaimek; uvaja prilastkove odvisnike in je v njih lahko zastopan samo kot osebek ali direktni predmet. Sodobna besedna zveza *ki* z osebnim zaimkom (*ki mu, ki ga, ki jo* itd.) ni izpričana. V tej funkciji se pojavljajo samo oblike zaimka *kateri*. V imenovalniku in tožilniku sta obliki *kateri* in *kir* zamenljivi. Zaimek *kateri* v svojih raznih oblikah je izpričan 190-krat, med njimi je enkrat zapisana varianta *keteri*. Bohorič ima *kir* in *ker* (Stabéj 1971). K zaimku *kateri* pri Bohoriču in Dalmatinu gl. Pogorelec 1984: 234-237.

[16] *Inu ta Poftaua le samuzh te, kir no l=njol popolnoma dershe, shegnuie, Ampag tee, kir ner to mansho Sapuuid prelomio oli prestopio, preklei, isdaie timu Hudizhu inu timu Peklu.* (d 1a; Predgovor).

[17]... *ne nobena druga stvar, nas ne bode mogla odlozhiti od te lubesni Boshye, katera ie vtim Cristufu Iesufu Gospudi nashimu.* (15a; 8: 39).

[18]... *mi Ieimo Suinsku meffsu, keruouize, Alle inu Rake, katerih ty Iudi ne so smeli iesti.* (c 4a-c 4b).

2.6 KIR (VZROČNO IN ČASOVNO)

2.6.1 vzročno

V Pismu Rimljanom se pojavlja *kir* (danes *ker*) 39-krat v vzročnih stavkih; pri tem je zastopan tudi v zvezah za *volo kir/sa tiga volo kir, satu kir in sakai kir*.

[19a] ... , *kadar ta S. Duh pride, ta bode, fastopi skuſi to Pridigo, shtraifal ta Sueit (tu ie, vse ludi po vſim sueitu), ſa volo tiga Greha, kir Vme ne Veruio, inu ſa volo te Pravice, kir ieſt grem hitmu Ozhetu etc. Joh. 16. (d 2a; Predgovor).*

V Luthrovem Evangeliju po Janezu se glasi na tem mestu takole:

[19b] *Vnd wenn der ſelbige kompt / der wird die Welt ſtraffen / vmb die Sünde / vmb die Gerechtigkeit / vnd vmb das Gerichte. Vmb die Sünde / das ſie nicht glauben an mich. Vmb die Gerechtigkeit aber / Das ich zum Vater gehe ... (Joh. 16: 8–10).*

[20a] ... *Oli kai nuza ta Obrefa? Guishnu veliku, Nerpoprei satu, kir ſo bile nim ſeuupane te beſſede, katere ie Bug gouuril. (5a).*

[20b] ... *Oder was nützet die Beſchneitung? Zwar faſt viel. Zum erſten / Nnen iſt vertrawet / was Gott geredt hat. (3: 1–2).*

V [20a] uporablja Trubar vzročni stavek, ki je odvisen od *nuza*; Luther pa ima glavni stavek s podrednim osebkovim stavkom (ki pri Trubarju odgovarja prilastkovem stavku).

[21] *Tiga Abraama ueliko ſtonouito Vero, ſylnu inu uiffoku huali, ſa uolo kir ie uſem Boshym Oblubom inu beſſedom, ... terdnu do ſmerti Veroual, ... (6b; Trubarjev povzetek vsebine h 4. poglavju).*

2.6.2 časovno

Ker v časovni vlogi (7 primerov) danes ni izpričan; tudi pri Bohoriču se ne omenja.

[22] *Ona ſta ſhelela po vegſhim Goſpoſtuum, kateru ie nima to Hudizh obluboual dati, kir ie dial, Aku bota leila od tiga prepouedaniga Sadu, bota koker Boguui, ne ſta ſadoſti imeila, kir ie Bug nima bil poduergal vſe Stuari na ſemli, vuodi inu vtim Luffti, ... (d 3b; Predgovor).*

Prvi *kir* je lahko tudi pojmovati kot odvisnik, ki se nanaša na besedo *Hudizh*, drugega pa bi težko opredelili drugače kot časovnega.

[23a] ... , *kir (oziralno) ie bil iskafan de ie on ta Syn Boshy Skuſi to Muzh, po tim Duhum tiga Poſuizhena, Is tiga kir ie Goriuſtal od tih mertuih ... (1b).*

[23b] ... *vnd krefftiglich erweiſet ein Son Gottes / nach dem Geiſt / der da heiliget / Sint der zeit er auf erſtanden iſt von den Todten / ... (1: 4).*

[24a] *On ie ta, kir (oziralno) ie na vupane, kir nei bilu na kai ſe ſeuupati, Veroual, de ie imel biti en Ozha veliku Aydou, ... (7b).*

[24b] *VND der hat gegleubet auff Hoffnung / da nichts zu hoffen war / Auff das er würde ein Vater vieler Heiden. (4: 18).*

2.6.3 krajevno

Krajevni odvisniki, ki jih uvaja *kir (kjer)*, niso izpričani. V Katekizmu 1550 je najti en sam primer: ...*proſſim, de vy Vcerqui, Vſhuli, Doma inu kir vkupe*

prydete, te preproste vuzhite... (A iiiii). Pri Dalmatinu se krajevni oziralnik glasi *ker* (Novak 1983/84: 185).

2.7 KADAR

Najvažnejši časovni veznik je *kadar*; zastopan je tudi v funkciji sodobnega *ko*, ki ga pri Trubarju (tudi Bohoriču, Dalmatinu) ni zaslediti. V Pismu Rimljanom se pojavlja *kadar* 57-krat.

[25a] *Sakai tu, kar se more ueiditi od Buga, ie nim refodienu, jakai Bug ie nim refodil. V tim kir se te nega neuidezhe rizhi, tu ie, ta nega Vezhna Muzh inu Bogaftuu, uidio, kadar se resgledaio ta nega della utim Stuarienu tiga fuita, Taku, da se ne mogo isgouoriti, potehmal kadar so oni Boga fposfnali, ne so ga koker Boga zhestili, ne hualili, Temuzh oni so unih resmifilkih knizhemer ratali, inu nih norsku serce ie temnu postal: Kadar so se sa Modre shazali, so norci ratali, inu so premenili to zhaft tiga nestrohliuiga Boga,...* (2b).

[25b] *Denn das man weis / das Gott sey / ist jnen offenbar / Denn Gott hat es jnen offenbart / damit / das Gottes vnrichtbares wesen / das ist / seine ewige Krafft vnd Gottheit / wird ersehen / so man des warnimpt / an den Wercken / nemlich / an der shepfung der welt. Also / das sie keine entschuldigung haben / Die weil sie wusten / das ein Gott ist / vnd haben jn nicht gepreiset als einen Gott, noch gedancket / Sondern sind in jrem Tichten eitel worden / vnd jr vnuerstendiges Hertz ist verfinstert. Da sie sich fur Weise hielten / Sind sie zu Narren worden / Vnd haben verwandelt die Herrligkeit des vnuergenglichen Gottes /...* (1: 19-23).

Raba veznika *kadar* v časovni vlogi [25a] je v vseh treh primerih izrazita. *Kadar* je poleg tega še lahko vzročno in dopustno obarvan:

[26a] *Kadar smo tedai mi fкуси to Vero Prauizhni sturieni, Taku mi imamo Myr Sbugom, skufi Iesufa Cristufa Gospuđi nashiga,...* (8a).

[26b] *Nv wir denn sind gerecht worden durch den glauben / So haben wir Friede mit Gott / durch unsern Herrn Jhesu Christ...* (5: 1).

[27a] *Sakai ta Greh ie bil na tim sueitu do te Postae. Ampag kadar te Postae nei, taku ta Greh se ne persoduie.* (8b).

[27b] *Denn die Sünde war wol in der Welt / bis auff das Gesetz / Aber wo kein Gesetz ist / da achtet man der funde nicht.* (5: 12).

V [26] je Trubar prevzel Luthrov *nu denn* kot *kadar tedai* (časovno-vzročno); v [27] ima Luther krajevni stavek, Trubar pa pogojno obarvan časovni stavek.

2.8 KOKER

Koker (danes *kakor*, pri Dalmatinu *kakòr*, redko tudi *kokèr*) se uporablja za tvorbo primerjalnih stavkov. V tej vlogi kakor tudi kot primerjalno prislovno določilo, se pojavlja v Pismu Rimljanom 113-krat (*kot* ni izpričan). Kot korelativ v glavnem stavku se pogosto pojavlja *tako*.

[28a] *Sakai koker mi vtim enim telefsu dosti vudou imamo, ampag ty vudi ne imαιο vsi glih eniga diane, Taku mi nas dosti smo enu tellu Vcristufu, inu sledni eden tiga drugiga vudi.* (21a).

[28b] *Denn gleicher weise als wir in einem Leibe viel Glieder haben / aber alle glieder nicht einerley Gefchefft haben / Also find wir viele ein Leib in Christo / Aber untereinander ist einer des andern Glied / ... (12: 4-5).*

2.9 LI

Li se pojavlja v prvi vrsti kot vprašalni členek, v nekaj primerih pa uvaja, enklitično postponiran, v pogojne stavke:

[29a] *Sakai smo li mi shiui, taku smo mi shiui timu Gospudi, aku pag mi vmeriemo, taku mi timu Gospudi vmeriemo. Obtus smoli mi shiui, oli mi umeriemo, taku smo tiga Gospudi. (23a).*

[29b] *Leben wir / so leben wir dem HErrn / Sterben wir / so sterben wir dem HErrn. Darumb / wir leben oder sterben / so find wir des HErrn. (14: 8).*

2.10 NAJSI

Najsi (15-krat) uvaja, podobno kot *aku glih*, dopustne odvisnike (2.2).

[30] *Tiga Abraama ueliko stonouito Vero, sylnu inu uiffoku huali, sa uolo kir ie ufem Boshym. Oblubom inu bessedom, nai fi so tei nega inu ufaki zhloueski fastopnosti bile subper, inu se sdeile inu uidile zhudne, norske inu nemogozhe, terdnu do smerti Veroual, inu cilu na te iste se seneßil. (6b; Trubarjev povzetek vsebine 4. poglavja).*

2.11 POTEHMAL

Potehmal (11 primerov) uvaja kot *kir* (2.1.6) vzročne stavke. V Katekizmu 1550 ga ni zaslediti, pri Dalmatinu je zapisana oblika *potihmal* (Novak 1983/84: 185).

[31] *Potehmal vtim Drugim deilu tiga Nouiga Testamenta, so ner vezh tiga S. Paula Pisma, Inu ta ista odspreda postaulena, Satu se spodobi de mi tukai ner poprei poueimo, Du ie S. Paul bil. (c 1a; Začetek Trubarjevega Predgovora).*

[32a] *Iest fuami Aydi gouorim, potehmal sem iest tih Aydov Ioger, Iest muio slushbo zheftno delam, de bi koku mogel te, kir so muie meßfu, htimu Ayffru resdrashiti, ... (19a-b).*

[32b] *Mit euch Heiden rede ich / Denn die weil ich der Heiden Apostel bin / wil ich mein Ampt preißen / Ob ich möchte die / so mein Fleisch find / zu eiuern reitzen / ... (11: 13-14).*

Potehmal ustreza Luthrovima nemškima veznikoma *die weil* ali *sintemal*.

2.12 PREDEN

Preden je časovni veznik (3 primeri); v Katekizmu 1550 ga ni zaslediti, pri Dalmatinu se pojavlja kot *prejden* (Novak 1983/84: 185).

[33a] *Inu nekar le samuzh letu, temuzh tudi ta Rebecca, katera ie od tiga eniga Ijsaaca nashiga Ozheta pozhela, she tedai preden so otroci rojeni bili, inu nishter ne dobriga ne hudiga sturili, De tu napreiuftetie Boshye terdnu ofstane po tim Isuolenem, ... (16a).*

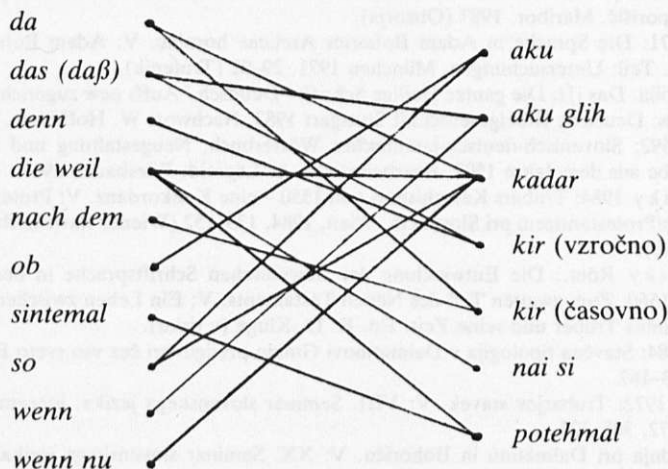
[33b] *Nicht allein aber ist mit dem also / sondern auch da Rebecca von dem einigen Isaac vnserm Vater schwanger ward / ehe die Kinder geboren waren vnd weder guts noch böses gethan hatten / Auff das der fursatz Gottes bestünde / nach der wale / ward zu jr gesagt / ... (9: 10 sl.).*

3. Zaključki

Analizirali smo rabo vrste veznikov iz Trubarjevega Pisma Rimljanom 1560. Trubar je Pismo Rimljanom prevajal v slovenščino po Luthrovi Bibliji. Luther sam je napisal nemški verziji Pisma Rimljanom uvod (Vorrede auff die Epistel S. Paul an die Römer); to je tudi osnova za Trubarjev Predgovor zhes ta lyst Htim Rymlanom. V svojem predgovoru piše Luther: *Auffs erste / müssen wir der Sprache kündig werden / vnd wissen was S. Paulus meinet / durch diese wort / Gesetz / Sünde / Gnade / Glaube / Gerechtigkeit / Fleisch / Geist / vnd der gleichen / Sonst ist kein lesen nützlich dar an.*⁴ Ustrezno komentira v svojem predgovoru tudi Trubar pojme *Postaua, Greh, Gnada, Vera, Prauiza, Duh inu Meßsu*.

Odvisnost Trubarja od Luthra je očitna. Kaže se predvsem v kalkiranju. Po drugi strani pa se je čuditi, da je Trubar v rabi podrednih veznikov ubral svojo lastno pot. Samostojnost se kaže v dejstvu, da primerjava Luthrovih in Trubarjevih veznikov ni tipa ena proti ena.

Nekaj ustreznice iz našega gradiva:

Trubarjeva samostojnost v rabi veznikov se kaže med drugim v naslednjih pojavih:

a. Trubar v primerjavi z Luthrom spreminja način prislovnega odvisnika, npr. *Aber wo kein Gesetz ist / da achtet man der funde nicht* (krajevni stavek) = *Ampag kadar te Poftaue nei, taku ta Greh se ne perfoduie* (časovno-pogojni stavek).

⁴ Najprej moramo biti večji jezika in vedeti, kaj sv. Pavel meni z besedami postava, greh, milost, vera, pravičnost, meso, duh in podobno; drugače to branje nima koristi.

b. Luthrov samostojni glavni stavek Trubar pretvarja v odvisnik: *Wir werden alle fur den richtfuehl Christi darge stelltet werden /... = Potehmal mi vsi bomo pred ta Rihtni stol Cristuseu naprei postauleni.*

c. Priedje pri Luthru, podredje pri Trubarju: *Denn sie erkennen die Gerechtigke it nicht / die fur Gott gilt / vnd trachten jre eigene Gerechtigke it auffzurichten / v n d sind also der gerechtigke it die fur Gott gilt / nicht vnterthan = Sakai oni ne spojnaio to Prauizo kir pred Bugom vela, inu izsheio nih lastno Prauizo gori postauti, de taku tei Prauici, kir pred Bugom vela, ne so poduersheni;*

d. Luthrov brezvezniški odvisnik spremeni Trubar v ustrezni odvisnik z veznikom: *Wiltu dich aber nicht fürchten fur der Oberke it / so thue gutes /... = Inu aku se ti nezheshe te Oblasti bati, taku sturi ti tu kar ie dobru,...*

Primerjava Trubarjevega Pisma Rimljanom z Luthrovim kaže, da raba veznikov v podredni vlogi pri Trubarju bodisi ni oz. skorajda ni pod Luthrovim vplivom. Analizirani vezniki izpričujejo po eni strani posebnosti njihove rabe v 16. stoletju (prim. Novak 1983/84), po drugi strani pa so prikaz značilnosti nekega avtorja v določenem delu, namreč v našem primeru, v Pismu Rimljanom 1560.

Bibliografija

- A. Bohorič 1584/1987: *Arcticae horulae succissivae/Zimske urice proste*, Prevedel in spremno študijo napisal J. Toporišič, Maribor, 1987 (Obzorja).
- R. Kolarič 1971: *Die Sprache in Adam Bohoričs Arcticae horulae*. V: Adam Bohorič, *Arcticae horulae... II. Teil: Untersuchungen*, München 1971, 29–82 (Trofenik).
- M. Luther: *Biblia, Das ist: Die gantze Heilige Schrifft / Deusch / Auff s new zugericht*, Wittemberg 1545, (Ponatis: Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart 1983, Nachwort W. Hoffmann.)
- H. Megiser 1592: *Slovenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch*, Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592, Bearbeitet von A. Läg Reid, Wiesbaden 1967.
- G. Neweklowsky 1984: *Trubars Katechismus von 1550 – eine Konkordanz*. V: *Protestantismus bei den Slowenen/Protestantizm pri Slovencih*, Wien, 1984, 133–152 (Wiener slawistischer Almanach, Sonderband 13).
- G. Neweklowsky Röm.: *Die Entwicklung der slowenischen Schriftsprache in den ersten zehn Jahren 1550–1560*, Zum zweiten Teil des Neuen Testaments, V: *Ein Leben zwischen Laibach und Tübingen. Primus Truber und seine Zeit*. Ed. R. D. Kluge (v tisku).
- F. Novak 1983/84: *Stavčna tipologija v Dalmatinovi Gmajn predgovori čez vso sveto Biblijo*, JiS, 29 (1983/84), 183–187.
- B. Pogorelec 1972: *Trubarjev stavek*. V: VIII. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana, 1972, 305–323.
- – – 1984: *Skladnja pri Dalmatinu in Bohoriču*. V: XX. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana, 1984, 223–248.
- J. Rigler 1968: *Začetki slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana, 1968 (SAZU, Razred za filološke in literarne vede, Dela 22. Inšt. za slov. jezik 10).
- – – 1986: *Razprave o slovenskem jeziku*, Izbral in uredil F. Jakopin, Ljubljana, 1986 (Slovenska matica).
- J. Stabéj 1971: *Slovenisch-lateinisches-deutsches (zum Teil) Wörterbuch der Grammatik von A. Bohorič*. V: Adam Bohorič, *Arcticae horulae... II. Teil: Untersuchungen*, München, 1971, 144–206 (Trofenik).
- – – 1977: *Hieronymus Megiser, Thesaurus polyglottus... Ljubljana, 1977* (SAZU, Razred za filološke in literarne vede, Dela 32. Inst. za slov. jezik 12).
- J. Toporišič 1982: *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana, 1982 (Državna založba Slovenije).
- – – 1984: *Prva slovenska skladnja*, SRL, 32 (1984), 159–181.

